

Радивој Ђ. Радић*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

Оригинални научни рад

УДК 94(495.02):929 Теофан Исповедник

DOI 10.7251/SIC0219013R

ПРЕСЕЉАВАЊЕ СТАНОВНИШТВА КАО БЕЗБОЖНО ДЕЛО

(О једном податку из хронике Теофана Исповедника)**

„Најтужније у људском животу – сеобе“

Иво Андрић (1892–1975)

Апстракт: У оквиру своје колонизационе политике, а у складу са потребама државе, византијски цареви су пресељавали становништво из једног у други део Византије. Наравно, за житеље Царства који су били приморани да одлазе из малоазијских у европске провинције, или обротно, то је морала бити тешка и непопуларна мера. О таквој врсти принуде василевса Нићифора I у првој деценији IX века писао је Теофан Исповедник, састављач једне од најпознатијих византијских хроника. Он је мере пресељавања становништва означио као један од „десет злочина“ које је приписао цару. Међутим, у позадини оваквих оцена је Теофанова неприкривена нетрпељивост према Нићифору I у великој мери проистекла из цареве религијске политике, а у тесној вези и са тада актуелним питањем

* rradic@f.bg.ac.rs

** Овај рад је настао на пројекту бр. 177015 под насловом *Хришћанска култура на Балкану у средњем веку: Византијско царство, Срби и Бугари од 9. до 15. века*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

иконоборства. Ипак, без обзира на чињеницу да су се налазиле у служби веома оштре критике цара Нићифора I, у Теофановим речима можемо да уочимо и једну општељудску бригу и племенито старање за хиљаде именом непознатих Византинаца.

Кључне речи: Византија, историја, Теофан Исповедник, пресељавања, Нићифор I, друштво, миграције, хроника, религија, иконоборство.

Од најстаријих епоха светске историје, из разних разлога, долазило је до кретања становништва. За те појаве се углавном усталио назив *миграције* (од лат. *migro* = селити се, пресељавати се, отићи; *migratio* = сељење, сеоба) и задобио обележја стручног термина (*terminus technicus*).¹ Оне су имале важну улогу у насељавању континената, утемељивању држава и формирању њиховог становништва. Већ у раздобљу раног палеолита људи су се селили по континентима Старог света, а повлачење ледника дозволило је човеку да допре до северних подручја евроазијског копна. Међу велике миграције спадају пресељење семитског народа у Међуречје, долазак „народа мора“ у источно Средоземље, насељавање Келта у западној и југоисточној Европи.² Ипак, највећим миграционим померањем сматра се тзв. *Велика сеоба народа* (IV–VII век),³ после којег је, хронолошки гледано, дошло до ширења Арабљана по земљама Блиског истока и северне Африке (VII–VIII век),⁴ као и спуштања Нормана са крајњег севера европског континента до средишњих области Медитерана (крај VIII–почетак XI столећа).⁵

¹ *Советская историческая энциклопедия*, глав. ред. Е. М. Жуков, 9 (Малта – Нахимов), (Москва: Издательство „Советская энциклопедия“, 1966), 419 (С. А. Арутюнов) /= СИЭ.../; *Енциклопедија Лексикографског завода*, том 5 (Загреб: Југославенски лексикографски завод, 1961), 183–184; *Südosteuropa: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur. Ein Handbuch*, herausgegeben von Magarditsch Hatschikjan und Stefan Troebst, (München, Verlag C.H. Beck, 1999), 32–34.

² СИЭ..., 419–420.

³ *Dictionary of the Middle Ages*, ed. Joseph R. Strayer, vol. II (New York: American Council of Learned Societies, 1983) 88–97 (Katherine F. Drew); *Lexikon des Mittelalters*, VIII (Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler, 1999) 1822–1824 (G. Wirth).

⁴ СИЭ..., 420; Хурани, Алберт, *Историја арапских народа*, прев. Индира Фундук (Београд: Сlio, 2016), 60–76.

⁵ Сидни Пеинтер, *Историја средњег века (284–1500)*, прев. Чедомир Антић, Небојша Порчић (Београд – Бања Лука: Сlio – Глас српски, 1997) 199–216, 228–231.

Понекад је у оквиру појединих држава вршено планско пресељавање становништва из једног у њен други део. Када је Византија у питању, позната је била колонизациона политика њених владара. Ромејски су цареви у оквиру своје колонизационе политике, а према потребама Царства, заповедали да се житељи појединих области пресељавају из Мале Азије у Европу, или обратно, или са острва у источном Средоземљу на копно или, опет, обратно. Тако се, на пример, василевс Констанс II Погонат (641–668), привремено ослобођен притиска Арабљана, 658. године окренуо приликама на Балканском полуострву и усмерио против тамошњих Словена. Пошло му је за руком да велики број њих зароби и пресели у Малу Азију.⁶ Сличан подухват, 688/689. године, извео је и Констансов унук Јустинијан II (685–695, 705–711),⁷ а средином VIII века и Константин V Копроним (741–775) који је монофизите из северне Сирије населио на подручју Тракије, а нешто касније и Словене на малоазијски потконтинент.⁸

Међутим, у оновременом Византијском царству нису пресељавани само Словени већ су сеобама подвргавани и Ромеји (Византинци). О тим мерама, које никако нису могле да буду дочекиване с благонаклоношћу, на особен начин писао је Теофан Исповедник.⁹ Он је рођен око 760. године

⁶ Георгије Острогорски, *Историја Византије*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1959; репринт: Београд, Просвета, 1998), 131–132 (= Г. Острогорски, *Историја Византије...*); *Византијски извори за историју народа Југославије*, том I, уред. Георгије Острогорски, (Београд: Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 1955; репринт: Београд: Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 2007), 221–222 (Мила Рајковић) /= *Византијски извори...*, I; *The Chronicle of Theophanes. An English translation of anni mundi 6095–6305 (A. D. 602–813), with introduction and notes by Harry Turtledove*, (Philadelphia: University of Pensilvania Press, 1982), 46 (= Н. Turtledove, *Chronicle of Theophanes...*); *Свод древнейших письменных известий о славянах*, том II (VII – IX вв.), состав. С. А Иванов, Г. Г. Литаврин, В. К. Кронин, ответств. ред. Геннадий Г. Литаврин, (Москва: Издательская фирма Российской Академии наук, 1995), 272–273, 311 н. 257 (Геннадий Г. Литаврин) /= Г. Литаврин, *Свод древнейших письменных...*; *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284–813*, Transl. with Introd. and Comment. by Cyril Mango and Roger Scott, (Oxford: Clarendon Press, 1999) 484 датуме овај догађај у 656/7. годину (= С. Mango, *Chronicle of Theophanes...*).

⁷ Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 143–144; *Византијски извори...*, I, 226–227 (Мила Рајковић); Н. Turtledove, *Chronicle of Theophanes...*, 62; Г. Литаврин, *Свод древнейших письменных...*, 278–281, 316 н. 332; С. Mango, *Chronicle of Theophanes...*, 667.

⁸ Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 175, 177.

⁹ Игорь С. Чичуров, *Византийские исторические сочинения: „Хронография“ Теофана, „Бревиарий“ Никифора (тексты, перевод, комментарий)*, (Москва: Издательство „Наука“, 1980), 17–23; С. Mango, *Chronicle of Theophanes...*, XLIII–С.

у угледној цариградској породици и најпре је стекао световну каријеру.¹⁰ Био је ожењен невестом из аристократског рода, али су обоје веома брзо примили монашки завет и животе наставили у манастиру. Теофан је на гори Сигриане, на јужној обали Мраморног мора, близу града Кизика, основао манастир Мегас Агрос и у њему обитавао.¹¹ Када је са доласком на престо Лава V Јерменина (813–820) отпочео други талас иконоборства,¹² Теофан је доследно подржао поштоваоце икона и због тога је био приморан да крене тегобном стазом изгнанства. Протеран је на острво Самотраку где је и преминуо 817. или 818. године.¹³ Православна црква га слави као светитеља.¹⁴

Из Теофановог пера изашла је једна од најважнијих и најбољих византијских хроника.¹⁵ На подстицај свог пријатеља Георгија Синкела, Теофан је прихватио да настави његову недовршену хронику. У периоду између 810/811. и 814/815. он је саставио своје историјско дело „Хронографија (Χρονογραφία)“ у којем је обухватио раздобље од 284. до 813. године. Овај извор је веома важан за VII и VIII столеће, за тзв. „тамне“ или „мрачне“ векове византијске историографије. Из тог времена нису сачувани савремени извори, а неки од њих, за које се зна да су постојали (*Велики хронограф*, *Хроника Трајана Патрикија*) Теофану су служили као предложак.¹⁶ Уопште, питање извора које је Теофан користио изазвало је велику расправу и неслагања у византологији.¹⁷ Хроника је писана народским језиком и сматра

¹⁰ *Византијски извори*, I, 217.

¹¹ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan, vol. 3, (New York – Oxford: Oxford University Press, 1991), 2063 (A. Kazhdan) (= ODB).

¹² Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 204 сл.

¹³ ODB, vol. 3, 2063 (A. Kazhdan).

¹⁴ *Bibliotheca Hagiographica Graeca, par François Halkin*, tome II (Bruxelles, Société des Bollandistes, 1957³), 292–294.

¹⁵ *Theophanis Chronographia*, rec. Carolus De Boor, vol. I, *Textus graecum continens* (Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1883), 6–503 (= *Theophanis Chronographia*).

¹⁶ Wolfgang Buhvald – Armin Holveg – Oto Princ, *Leksikon pisaca, filozofa, teologa antike (grčki, latinski i vizantijski autori): Tuskulum leksikon*, (Beograd: Dereta, 2003), 317.

¹⁷ К. Н. Успенский, *Очерки по истории иконоборческого движения в византийской империи в VIII–IX вв. Феофан и его хронография*, *Византийский временник* 3 (1950) 393–438, 4 (1951) 211–262; М. Pigulevskaia, *Theophanes' Chronographia and the Syrian Chronicles*, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft* 16 (1967) 55–60; A. S. Proudfoot, *The Sources of Theophanes for the Heraclian Dynasty*, *Byzantion* 44 (1974)

се да је углавном трезвена и поуздана, ослоњена на чврсту хронологију,¹⁸ а послужила је и као својеврстан узор каснијим византијским хроничарима. Теофанову хронику је на латински превео папски библиотекар Анастасије између 873. и 875. године, а драгоценост тог превода лежи у чињеници да је старији од свих сачуваних грчких рукописа.¹⁹ Хронолошки посматрано, на хронику Теофана Исповедника наслања се неколико византијских писаца (*Теофанов Настављач*, *Јосиф Генесије*, *Јован Скилица*) који своја излагања почињу са 813. годином.

У завршном поглављу своје хронике Теофан се обрушио на византијског цара Нићифора I (802–811)²⁰ који је неким својим потезима у великој мери заострио односе са појединим деловима византијске цркве, пре свега са зилотима. Уз то, као дотадашњи логотет главне државне благајне и доказани стручњак, нови цар је предузео низ разборитих, али и болних мера, како би средио привредне прилике и успоставио ред у финансијама које су биле озбиљно пољуљане за време претходне владе. Теофан, који је против новог василевса писао са крајњом острашћеношћу, истиче да су у питању „десет злочина“ Нићифора I.²¹ У византологији је, међутим, већ поодавно указано на необјективност чувеног духовника и светитеља.²²

Уз 809/810. годину Теофан је записао: „Те године Нићифор, као једно од својих безбожних дела, смерајући да војску сасвим унизи, нареди да се

367–439; Игоръ С. Чичуров, *Феофан Исповедник – компилятор Прокопия*, Византийский временник 37 (1976) 62–73; Cyril Mango, *Who wrote the Chronicle of Theophanes?* Зборник радова Византолошког института 18 (1978) 9–17; Яков Н. Любарский, *Феофан Исповедник и источники его „Хронографии“ (К вопросу о методах их освоения)*, Византийский временник 45 (1984) 72–86; С. Mango, *Chronicle of Theophanes...*, LXXIV–XCV.

¹⁸ Георгије Острогорски, *Теофанова хронологија у VII и VIII веку*, Из византијске историје, историографије и просопографије, Сабрана дела, књ. III, (Београд: Просвета, 1970) 225–269.

¹⁹ *Византијски извори*, I, 218 (Мила Рајковић).

²⁰ О његовој владавини в. Pavlos E. Niavis, *The Reign of the Byzantine Emperor Nicephorus I*, (Athens, Basilopulos, 1987).

²¹ Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 192–193; Grégoire Cassimatis, *La dixième ‘vexation’ de l’empereur Nicéphore*, Byzantion 7 (1932) 149–160.

²² Фјодор Успенски, *Историја Византијског царства од 6. до 9. века*, превео Зоран Буљагић, предговор Љубомир Максимовић, (Београд: Zepher Book World, 2000), 754 сл. (= Ф. Успенски, *Историја Византијског царства...*); Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 192–196.

хришћани из свих тема селе у Склавиније (*ἐπὶ τὰς Σκλαυινίας*), а њихова имања да се продају. И стање је постало горе од непријатељског ропства: многи су у очајању богохулили и призивали најезду непријатеља. Други су, пак, оплакивали родитељске гробове и завидели срећи умрлих. Било је и таквих који су себи стављали уже око врата, само да би се ослободили мучног живота. Јер, радом стечену имовину нису могли да понесу са собом и добро које је створено напорима родитеља пропадало је узалуд. И све је захватило потпуно очајање: сиромашне из поменутих и других разлога о којима ће бити речи касније, а богате, пак, из саосећања према њима (сиромашнима) и због немоћи да им пруже било какву помоћ, јер су и њих саме очекивале још теже невоље. Ове мере су започете у септембру и завршиле су се око светог Васкрса.²³

У овом одељку, наравно, Теофан под „хришћанима“ подразумева Ромеје (Византинце)²⁴ и супротставља их Словенима који су се настанили на пространим подручјима европских провинција Византијског царства и још увек нису били покрштени. Под Склавинијама су византијски писци подразумевали територије насељене Словенима.²⁵ Разложно је претпоставити да пресељавање код становништва које је било принуђено да напусти свој и завичај предака није могло бити дочекано са одобравањем. Отуда се Теофанове реченице о овом чину који је потрајао неколико месеци, упркос несумњивој пренаглашености, могу сматрати и веродостојним. Међутим, оне су само увод у бујицу прекора које овај духовник упућује Нићифору I. Премда је цар званично задржао курс поштовања култа икона царице Ирине (797–802), „он није био човек цркве и од свештенства је пре свега

²³ Theophanis Chronographia, 486, 10–23. Уп. *Византијски извори*, I, 235–236 (Мила Рајковић); Н. Turtledove, *Chronicle of Theophanes...*, 166–167; Литаврин, *Свод гревнейших письменных...*, 288–289; С. Mango, *Chronicle of Theophanes...*, 667.

²⁴ С. Mango, *Chronicle of Theophanes...*, 669 п. 1.

²⁵ *Византијски извори*, I, 222 н. 9 (Мила Рајковић); G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II (Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen), (Berlin: Akademie Verlag, 1958²), 278; Georgije Ostrogorski, *Vizantija i južni Sloveni*, *Jugoslavenski istorijski časopis* 1 (1963) 3–13 (= Сабрана дела, IV, *Византија и Словени*, Београд: Просвета, 1970, 7–20); Stjepan Antoljak, *Unsere „Sklavinien“*, *Actes du XIIe congrès international d'études byzantines*, Ochrade 10–16 septembre 1961, Tome II, (Beograd: Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 1964) 9–13; Тибор Живковић, *Словени и Ромеји*, уред. Славенко Терзић, (Београд, Историјски институт, 2000), 82–96.

тражио послушност²⁶. Неке од предузетих мера Нићифора I, усредсређене углавном на реформу војске и стабилизацију финансија,²⁷ задирале су и у интересе цркве и наносиле јој извесне губитке. Управо због тога је Теофан Исповедник „у један венац сплео сва царева злодела и изложио их у десет тачака“.²⁸

У византолошкој науци је одавно уочена необјективност угледног духовника у опису владавине Нићифора I. Велики руски византолог Фјодор Успенски писао је још пре једног столећа: „Наш извор (Теофан Исповедник) одликује се крајњом једностраношћу и пристрасношћу, нарочито у области која се тиче црквене политике, или тачније, поштовања култа икона. Нићифор I није спадао у присталице култа икона и није делио погледе царице Ирине на положај Цркве и свештенства у држави, али истине ради треба рећи да је у том погледу поступао прилично опрезно“.²⁹ Сличан став се може срести и у најновијим приручницима за историју Византијског царства у којима се наглашава да је „оштроумни реформатор Нићифор I оцрњен јер је свргао Ирину“;³⁰ царицу која је на Седмом васељенском сабору, 787. године, васпоставила култ икона.³¹

Штавише, у византологији се истиче да су управо Нићифорове колонизационе мере допринеле да Византија поврати власт над појединим деловима Балканског полуострва коју је била изгубила још у раздобљу словенских најезди и насељавања у VII веку. Другим речима, процес рехеленизације пространих европских провинција Царства добио је на снази управо почетком IX столећа.³²

²⁶ Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 192 сл.

²⁷ О овим мерама опширније в. John B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basil I. (A.D. 802–867)*, (London: Macmillan and Co., 1912), 213–218; Ф. Успенски, *Историја Византијског царства...*, 754–759; Gheorghe I. Brătianu, *Études byzantines d'histoire économique et sociale*, (Paris: P. Geuthner, 1938), 195–211; Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 192–200; Warren Treadgold, *The Byzantine Revival, 780–842*, (Stanford: Stanford University Press, 1988), 151–152.

²⁸ Ф. Успенски, *Историја Византијског царства...*, 755.

²⁹ Ф. Успенски, *Историја Византијског царства...*, 755.

³⁰ *Oksfordska istorija Vizantije*, priredio Siril Mango, preveli Maša Miloradović i Predrag J. Marković (Beograd: Dereta, 2004), 24 (= Mango, *Oksfordska istorija Vizantije*).

³¹ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 184–185; Mango, *Oksfordska istorija Vizantije*, 179.

³² Г. Острогорски, *Историја Византије...*, 196–198; Димитри Оболенски, *Византијски комонвелт*, прев. Ксенија Тодоровић, (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1991) 92–93.

Међутим, уколико пресељавања ромејског живља из Мале Азије у Склавиније сагледамо само из угла оних који су напуштали вековна огњишта и гробове предака и одлазили у ново и непознато, жалопојке Теофана Исповедника се појављују у другачијој светлости. У питању су, дакле, појединачне судбине тзв. „малих“ људи према којима је „велика“ историја равнодушна. За те људе, који нису били „покретачи“ повеснице, у историјској науци су се углавном усталиле синтагме: „ћутећа већина“,³³ „велики неми“, „велики одсутни“, „људи без архива и без лица“,³⁴ „небројено мноштво“ или „безбројни“.³⁵ Они, који су најчешће били сведени само на безимене бројке, а носили су терет успеха или неуспеха државничких, политичких или војничких потеза „великих“ људи који стварају историју, на својеврстан начин завредили су пажњу знаменитог византијског хроничара. У наведеним Теофановим речима, без обзира на чињеницу да су се налазиле у служби жестоке критике цара Нићифора I, можемо, дакле, да уочимо и једну општељудску бригу и племенито старање за хиљаде именом непознатих Византинаца који су били приморани да свој завичај у Малој Азији замене за далека подручја о којима вероватно нису имали ни магловите представе.

³³ Арон Я. Гуревич, *Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства*, (Москва: Искусство, 1990), 7 сл.

³⁴ Aron Gurevič, *Problemi narodne kulture u srednjem veku*, prev. Lidija Subotin, (Београд: Grafos, 1987), 6.

³⁵ Радивој Радић, *Друго лице Византије: неколико споредних тема*, (Београд: Еволута, 2014), 114–115.

Извори

Theophanis Chronographia, rec. Carolus De Boor, vol. I, Textus graecum continens (Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1883)

Византијски извори за историју народа Југославије, том I, уред. Георгије Острогорски, (Београд: Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 1955; репринт: Београд: Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 2007).

Литература

Antoljak, Stjepan. *Unsere „Sklavinien“*, Actes du XIIe congrès international d'études byzantines, Ochride 10–16 septembre 1961, Tome II, (Beograd: Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 1964) 9–13.

Bibliotheca Hagiographica Graeca, par François Halkin, tome II (Bruxelles, Société des Bollandistes, 1957³).

Brătianu, Gheorghe. I. *Études byzantines d'histoire économique et sociale*, (Paris: P. Geuthner, 1938).

Buhvald, Wolfgang – Holveg, Armin – Princ, Oto. *Leksikon pisaca, filozofa, teologa antike (grčki, latinski i vizantijski autori): Tuskulum leksikon*, prev. Albin Vilhar (Beograd, Dereta, 2003).

Cassimatis, Grégoire, *La dixième 'vexation' de l'empereur Nicéphore*, Byzantion 7 (1932) 149–160.

The Chronicle of Theophanes. An English translation of *anni mundi* 6095–6305 (A. D. 602–813), with introduction and notes by Harry Turtledove, (Philadelphia: University of Pensilvania Press, 1982).

The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284–813, Transl. with Introd. and Comment. by Cyril Mango and Roger Scott, (Oxford: Clarendon Press, 1999).

Чичуров, Игорь С. *Феофан Исповедник – компилятор Прокопия*, Византийский временник 37 (1976) 62–73.

Чичуров, Игорь С. *Византийские исторические сочинения: „Хронография“ Теофана, „Бревиарий“ Никифора (тексты, перевод, комментарий)* (Москва: Издательство „Наука“, 1980).

- Dictionary of the Middle Ages*, ed. Joseph R. Strayer, vol. II (New York: American Council of Learned Societies, 1983).
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, tom 5 (Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1961).
- Gurevič, Aron, *Problemi narodne kulture u srednjem veku*, prev. Lidija Subotin, (Beograd: Grafos, 1987).
- Гуревич, Арон Я. *Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства*, (Москва: Искусство, 1990).
- Хурани, Алберт, *Историја арапских народа*, прев. Индира Фундук (Београд: Clío, 2016).
- Lexikon des Mittelalters*, VIII (Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler, 1999).
- Любарский, Яков Н. *Феофан Исповедник и источники его „Хронографии“ (К вопросу о методах их освоения)*, *Византийский временник* 45 (1984) 72–86.
- Mango, Cyril, *Who wrote the Chronicle of Theophanes?* *Зборник радова Византолошког института* 18 (1978) 9–17.
- Niavis, Pavlos E. *The Reign of the Byzantine Emperor Nicephorus I*, (Athens, Basilopoulos, 1987).
- Оболенски, Димитри, *Византијски комонвелт*, прев. Ксенија Тодоровић, (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1991).
- Oxfordska istorija Vizantije*, prired. Siril Mango, prev. Maša Miloradović i Predrag J. Marković (Beograd: Dereta, 2004).
- Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, (Београд, Српска књижевна задруга, 1959; репринт: Београд, Просвета, 1998).
- Ostrogorski, Georgije, *Vizantija i južni Sloveni*, *Jugoslovenski istorijski časopis* 1 (1963) 3–13.
- Острогорски, Георгије, *Из византијске историје, историографије и просопографије*, *Сабрана дела*, књ. III, (Београд: Просвета, 1970).
- Острогорски, Георгије, *Византија и Словени*, *Сабрана дела*, књ. IV, (Београд: Просвета, 1970).
- Пеинтер, Сидни, *Историја средњег века (284–1500)*, прев. Чедомир Антић, Небојша Порчић (Београд – Бања Лука: Clío – Глас српски, 1997).
- Pigulevskaia, N. *Theophanes' Chronographia and the Syrian Chronicles*, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft* 16 (1967) 55–60.

- Proudfoot, A. S. *The Sources of Theophanes for the Heraclian Dynasty*, Byzantion 44 (1974) 367–439.
- Радић, Радивој, *Друго лице Византије: неколико споредних тема*, (Београд: Еволута, 2014).
- Свод древнейших письменных известий о славянах*, том II (VII – IX вв.), состав. С. А Иванов, Г. Г. Литаврин, В. К. Кронин, ответств. ред. Геннадий Г. Литаврин, (Москва: Издательская фирма Российской Академии наук, 1995).
- Советская историческая энциклопедия*, глав. ред. Е. М. Жуков, 9 (Мальта – Нахимов), (Москва: Издательство „Советская энциклопедия“, 1966).
- Südosteuropa: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur. Ein Handbuch*, herausgegeben von Magarditsch Hatschikjan und Stefan Troebst, (München, Verlag C. H. Beck, 1999).
- Treadgold, Warren, *The Byzantine Revival, 780–842*, (Stanford: Stanford University Press, 1988).
- Успенски, Фјодор, *Историја Византијског царства од 6. до 9. века*, прев. Зоран Буљагић, предг. Љубомир Максимовић (Београд: Zepther book world, 2000).
- Успенский, К. Н. *Очерки по истории иконоборческого движения в византийской империи в VIII–IX вв. Феофан и его хронография*, Византийский временник 3 (1950) 393–438, 4 (1951) 211–262.
- Живковић, Тибор. *Словени и Ромеји*, Посебна издања књ. 33, уред. Славенко Терзић, (Београд, Историјски институт САНУ, 2000).

Radivoj Radić

POPULATION RESETTLEMENT IS THE UNGODLY ACT
(About A Piece of Information Recorded in the Chronicle
by Theophanes the Confessor)

Summary: As part of their colonizing policies, and in fulfilling the needs of the state, the Byzantine Emperors were resettling the population from one part to another part of the Byzantine Empire. Notwithstanding, it must have been a difficult and unpopular measure amongst the residents of the Empire that were forced to move from Asia Minor to European provinces, and vice versa. This sort of coercion on the part of the Emperor Nikephoros I was described by Theophanes the Confessor, author of one of the most famous Byzantine chronicles. He described the population resettlement measure as one of the “ten vexations” the Emperor had committed. As the previous logothete of the Central State Treasury and renowned expert, the new Emperor took a number of prudent, but also painful measures in order to improve the economic situation and finances that had been seriously damaged during the rule of the previous Emperor. Some of the measures taken by Nikephoros I collided with the interests of the Church, which consequently suffered some losses, and therefore Theophanes wrote about these measures with the utmost zeal. Nonetheless, the underlying reason for such accounts by Theophanes was his unmasked intolerance towards Nikephoros I provoked mostly by the Emperor’s religious policies, and closely relating to the then very hot issue of Iconoclasm. However, the reported Theophanes’ words, regardless of the fact that they were written as the severe criticism of the Emperor Nikephoros I, show one genuine human care and noble attitude towards thousands of the Byzantine residents unknown by name.

Key words: Byzantium, history, Theophanes the Confessor, resettlements, Nikephoros I, society, migrations, chronicle, religion, iconoclasm.